

J.H. Sonny
Archief

76/28

Mededelingenblad

Heemkundekring „Peelland”

Juni 1976.

Drie-maandelijks tijdschrift
van
Heemkundekring "PEELLAND"

Sekretariaat
Ruusbroeclaan 50, Helmond.

Op de hierna volgende pagina's treft U aan een studie
over kastelenbouw, speciaal over ons "Kasteel-Raadhuis".

In de volgende aflevering wordt deze studie vervolgd.

Het artikel is van de hand van ons medelid de heer
W. Strijbosch, die indertijd het werkstuk in het kader van
zijn studie heeft gemaakt. Wij danken de heer Strijbosch
dat hij onze leden en belangstellenden de gelegenheid
geeft kennis te nemen van zijn gedegen studie.

Wij doen gaarne een beroep op onze leden het hier gegeven
voorbeeld na te volgen. Schrijft over Uw hobby, schrijft
over Uw kennis van ons oud-Helmond, geeft Uw mening over
de afbraak en vernieuwing in onze stad en streek.

Wij weten dat vele mensen zich bezig houden met het stads-
gebeuren van vroeger, van nu en van de toekomst.

Vele mensen kan het tot nut strekken, wanneer die 'weetjes'
eens in de openbaarheid komen. Het bestuur is altijd bereid
U over de drempelvrees heen te helpen.

Het Bestuur.

Het ontstaan en ontwikkeling der Nederlandse kastelen.

Het Kasteel (van het Latijnse woord "Castellum"), is de algemene benaming voor de, hoofdzakelijke middeleeuwse, verdedigbare bouwwerken van overigens zeer uiteenlopende aard, en ook wel voor de jongere gebouwen, die in hun vorm daarbij aansluiten.

Het kasteel stamt uit de feodale tijd, waarbij zijn ontwikkeling op tweeërlei oudere traditie steunt: enerzijds de Romeinse militaire bouwkunde, waarin de verdedigingsbouw van het Middellandse - Zeegebied en het Oude-Oosten is verwerkt, met als belangrijkste element de toren, en anderzijds de traditie van de autochtone Europese verdedigingswerken, samen te vatten onder het begrip volksburcht, grote versterkingswerken geformeerd door aarden wallen. (tek.1).

De vorm was hierbij steeds aangepast aan de geschikte situatie van het landschap, en vertoont daarom geen bepaald type. Deze volksburchten zijn reeds bekend uit het Neolithicum (bijvoorbeeld te Urmitz, bij Neuwied) en de daaropvolgende Bronstijd (1850 - 850 vóór X), en later bij de Kelten, de Galliërs en de Saksische stammen.

In deze latere toepassingen komt reeds een splitsing voor tussen hoogteburchten (op rotsen en heuvels) en vlakke burchten, meestal met water omringd.

In de Karolingische tijd (achtste en negende eeuw na X.), worden in de verschillende gebieden de Saksische ronde walburcht en de Frankische curtis aangetroffen (tek.1).

Van eerstgenoemde typen, dat in zijn zuiverste vorm nog geen torens kent, zijn Nederlandse voorbeelden: de Huneschans aan het Udelermeer, de Hunenborg te Meerselo en de burcht Montferland.

De Frankische curtis vertoont in alle opzichten een tegenstelling met de ronde walburcht.

Zij bestaat uit een vierkante hoofdburcht, in het midden waarvan het vierkante hoofdgebouw (sala) is geplaatst waarvan een voorburcht is toegevoegd (curticula).

In de negende en tiende eeuw ontwikkelt zich in Frankrijk het Chateau à motte (tek. 1), met als nieuw element de motte, een kunstmatige heuvel, waarop een veelal houten toren.

De periode van de invasies der Noormannen (negende eeuw) later de Normandiërs, was in Frankrijk en Engeland ook voor de ontwikkeling van het kasteel belangrijk.

Uit deze tijd is de Donjon afkomstig, waarbij voor het eerst verdediging en woonfunctie in een toren werden geconstrueerd.

In Engeland ontstond in dezelfde eeuw een nieuw type van de Motte-burcht, de Shell-keep (tek.1), waarbij op een kunstmatige heuvel een ronde ringmuur werd opgetrokken.

In Nederland sluit hierop de Leidse burcht aan.

Dit is de ronde burchtvorm, die in het Noord-West Europa van de elfde en twaalfde eeuw, algemeen zou worden.

In West-Duitsland komt deze ook als hoogteburcht voor, gecombineerd met de bergvrede (tek.2).

Aanvankelijk stond deze verdedigingstoren voor de burcht, later aan de rand of zelfs erbinnen.

De overeenkomstige vorm in de lage landen- Nederland, België en het Rijnland- is de ronde waterburcht (tek.2).

De verschillende opeenvolgende hoofdtypen voegen zich in de gebruikelijke stijlperiodes.

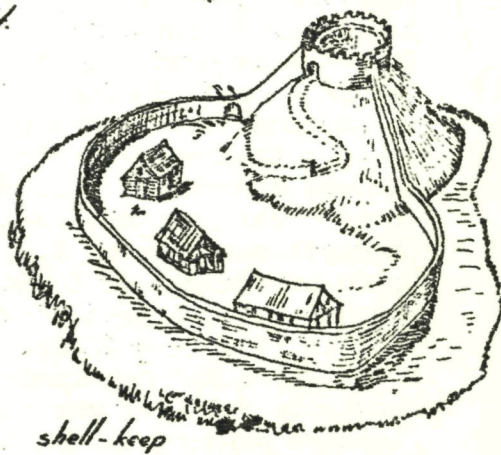
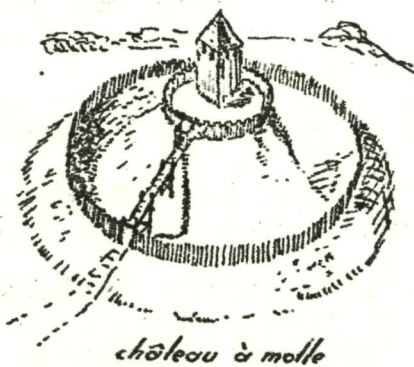
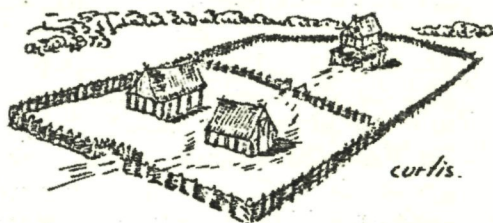
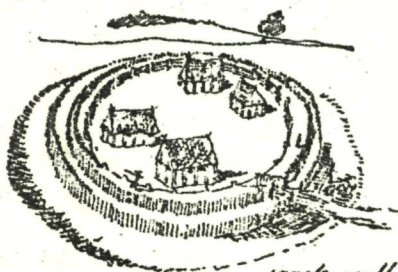
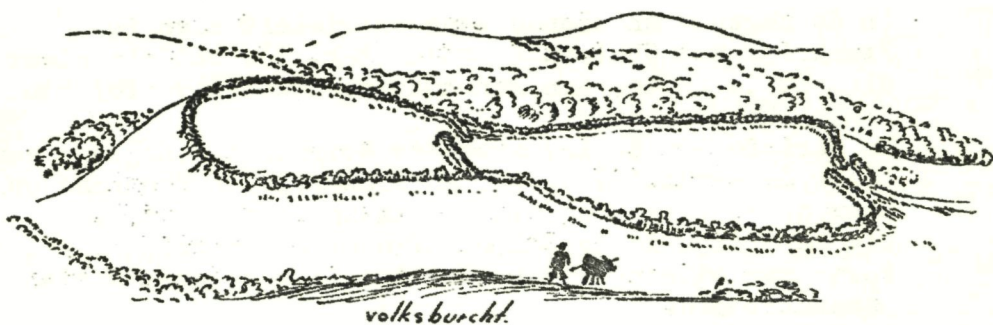
De Donjonburchten en de ronde burchttypen passen duidelijk in het beeld van de Romaanse periode (elfde- twaalfde- en dertiende eeuw na X.).

Op de overgang naar de Gothiek, heeft de ontwikkeling van het kasteel grote invloed ondergaan van de kruistochten (1096 - + 1250).

Niet alleen dat men vande Oriënt, waar de militaire bouwkunde relatief ver gevorderd was, overnam, ook het sterkere contact tussen de Europeanen onderling droeg hiertoe bij.

De donjon had voorheen een vierkante plattegrond, geschikt voor zijn woonfunctie; nu deze echter ging vervallen streefde men naar de ronde vorm, die de uiteraad kwetsbare hoeken misten en in de Oriënt algemeen was.

Na een reeks merkwaardige overgangsvormen, werd het kasteel toen een systeem van opeenvolgende verdedigings mogelijkheden.

Een nieuw element was de dwingel, berustend op een oud oosters principe (tek. 2); het versterken van de burchtmuur door torens werd essentieel, terwijl de donjon verdween.

In de tweede helft van de dertiende eeuw ontstonden daardoor kastelen met een regelmatige aanleg, speciaal bij de waterburchten.

Het meest karakteristiek is het vierkante kasteel met meestal ronde torens op de hoeken en het poortgebouw in het midden van een zijde, (tek.2), bijvoorbeeld het Muiderslot, Brederode, het kasteel van Helmond en Ammersooien.

Bij dit algemene regelmatige type kwam de woonfunctie meer tot haar recht, maar de verdediging miste reservemogelijkheden.

In de latere middeleeuwen kregen de grotere kastelen daarom weer een zwaar versterkte kern, analoog aan het principe van de donjon.

De splitsing tussen woonfunctie en verdediging, die hiermee was ingeleid, werd op het einde van de middeleeuwen volledig, mede door het gebruik van buskruitgeschut (donderbussen, kaakbusse, kloveren, schietroeren, geweren). Het kasteel werd in zijn militaire functie opgevolgd door het fort, in zijn woonfunctie door het slot.

Deze overgang ging natuurlijk geleidelijk.

Nu de dwingende eisen van verdediging waren vervallen, kon het kasteel zich in zijn architectuur vrijelijk ontwikkelen in aansluiting op die van andere gebouwen.

Wij hebben dan de periode van de Renaissance bereikt.

De kastelen die na de Renaissance gebouwd zijn, zijn minder talrijk en minder populair.

De Romeinse militaire bouwkunde.

De eerste vorm van versterking was de woontoren.

De Grieken kenden reeds de eenvoudige vierkante toren van tien meter in het vierkant, als wachttoren.

Van hen hebben de Romeinen het type toren overgenomen, d.w.z. niet als wachttoren, maar als een zelfstandige sterkte, die de Romeinen de "Burgess" noemden.

Doorgaans was de plattegrond een rechthoek, van twaalf bij tien meter.

De dikte van de muren lag tussen anderhalf en twee meter en het muurvlak was slechts door kleine openingen onderbroken, om aan het weerstandsvermogen geen afbreuk te doen.

Een plat- dan wel torenvormig dak, zal de toren in de meeste gevallen afgedekt hebben, hierbij de nodige ruimte latend voor een weergang langs de vier zijden; de weergang bood de verdediger bescherming door middel van een schildmuur, die bekroond was met kantelen, d.w.z. een opeenvolging van "tanden" en "vensters"; aanvankelijk schoot de verdediger door de vensters en kon dekking zoeken achter de tanden.

Inwendig waren de trappen- om vooral geen woonruimte te verliezen - smal en in de dikte van de muren uitgespaard, later ook uitgehouwd.

In vele gevallen waren de torens allen van buitenaf, door middel van een ladder bereikbaar.

Deze ladder kon in geval van een aanval gemakkelijk verwijderd of vernield worden.

Waren de torens in het begin veelal van hout, later werden ze van steen gemaakt, om aan de eisen van verdediging te voldoen. Het is begrijpelijk dat er geen houten torens meer over zijn; ze bleken niet in staat vele oorlogen te trotseren. Vele zijn verbrand, onder andere tijdens de invallen der Noormannen, die alles in brand staken wat hun in de weg stond.

Zoals reeds gezegd ontstonden in deze tijd de donjons.

Vanaf de twaalfde eeuw veranderde de vorm van de donjons.

We vinden veelhoekige torens in Gisons en Provence, ronde

vooral in het noorden van Frankrijk, terwijl in het zuiden veelal de vierkante vorm bewaard blijft.

De autochtone Europese verdedigingswerken tot de Renaissance.

Reeds in het Neolithicum maakten de bewoners verdedigingswerken, waarin ze zich terug trokken tijdens vijandige aanvallen.

Deze verdedigingswerken, bestonden uit aarden wallen, geformeerd al naargelang de situatie van het terrein.

Rivieren en heuvels hadden daar bij de voorkeur, aldus ontstonden de volksburchten.

Waren deze volksburchten in die tijd vrij goed te verdedigen, later voldeden ze niet meer aan de eisen.

N.b. In de loop der tijden heeft men zich meestal in algemene zin uitgedrukt. Men gebruikte de namen borch, veste, huys en casteel doorelkaar, om aan de tijdgenoten duidelijk te maken, dat men het had over een versterking, die aan de eisen van de toenmalige oorlogvoering voldeed.

De omstandigheden, die de bouw van deze burchten en van de latere kastelen beïnvloedden, waren voornamelijk het blootstaan aan de voortdurende overvallen en belegeringen van vijandige stammen en de natuurlijke ligging van de burcht. Het maakt namelijk een groot verschil uit of een kasteel gebouwd werd in een vlak landschap of in een heuvelachtig terrein.

In het eerste geval zal men altijd kastelen aantreffen die rechthoekig of vierkant van vorm zijn, dus regelmatig, in het andere geval zullen de vormen der burchten een grote onregelmatigheid ten toon spreiden.

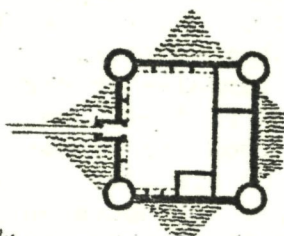
De bewoners brachten, na de tijd van de aarden wallen, versterkingen aan rondom hun huizen.

Deze versterking bestond uit een vierkante of ronde omheining, gemaakt van palen, die dicht tegen elkaar werden geplaatst. Men noemt dit een palissade.

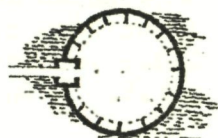
In plaats van één, bracht men concentrisch ook wel meerdere

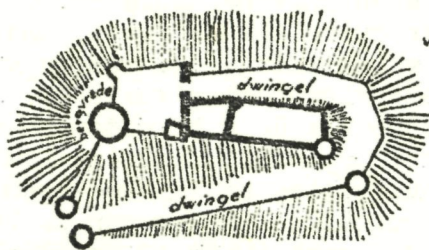
Donjon.

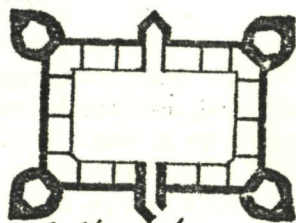
vierkante waterburcht.

ronde waterburcht.

hoogte burcht met dwingel en bergrede

fort kasteel.

Tek. 2.

omheiningen aan (tek. 1).

Binnen deze palissade bevonden zich dan de woning met de stallen voor het vee.

Zo ontstonden de walburcht en de curtis.

Vooral in de Karolingische tijd werden deze walburchten en curtissen aangetroffen.

Van al deze burchten is niets meer over; ze zijn waarschijnlijk ook door de brand verworst.

Al naargelang de aanvalsmiddelen doeltreffender en effectiever werden, werden de burchten groter en steviger.

De bevolking was niet meer in staat voor hun eigen veiligheid te zorgen, zodat men zijn heil ging zoeken bij rijke lieden, die grote vestingwerken lieten bouwen met als drievoudig doel:

1. Slaapgelegenheid voor de kasteelheer
2. Een onderdeel ter verdediging van stad en platteland
3. Een toevluchtsoord voor de naburige bevolking.

Karel de Kale verkondigde met nadruk, dat hem alleen het recht toekwam burchten te bouwen.

Onder zijn opvolgers, werd de toestand zo, dat de grootgrondbezitters het recht moest worden toegestaan, zelf versterkingen op te richten, die weer aan hun achterleemannen toestonden forten te bouwen, zodat de bedreigde gebieden in de tiende eeuw talrijke sterkten vertoonden.

N.b. Als curiositeit volgen hieronder de meest voorkomende aanvalsmiddelen:

Pijlen, quarelen, stralen;
 Ostelen, oestelen (werpgeschut voor pijlen);
 Hand- en de grotere voetbogen, armborsten;
 Blijden, tuimelaars (waarmee stenen werden geworpen)
 Katten, beren (hoogstens van opgeworpen aarde, waarop de blijden werden geplaatst)- Hieraan ontleenden de ronde stenen, uit de blijden geslingerd, de naam van "kattebollen"
 Evenhoogen of bootwagens (houten torens, van waaruit een valbrug op de vijandelijke muur werd

neergelaten.

Vele kastelen waren ofwel verbonden aan een nederzetting, waarbij dus het kasteel zowel binnen de nederzetting (bijv. in Carcassonne), als erbuiten kon staan, ofwel hebben zich onafhankelijk van het kasteel nederzettingen gevormd, zodat de inwoners zich veilig wisten tegen eventuele aanvallers.

De burcht beslaat nu dus een aanzienlijk oppervlak.

Het wordt gebouwd op een gemakkelijk verdedigbaar punt, hetzij op een afgelegen heuvel (terp) of aan een rivierbocht (meander).

Het kasteel werd opgetrokken met dikke muren waarin weinig openingen, schietgaten die zich naar binnen toe verwijden, zodat men er vrij nauwkeurig een boog in kon beschrijven.

Het hoge gedeelte van de muur was het belangrijkste, omdat van daaruit de verdediger de aanvaller in zijn macht wist.

De muren waren voorzien van kantelen.

Verbeteringen aan deze muren waren de houten stellages die buiten de muren staken; men kon op deze manier de vijand aan de voet van de muur ook bestrijden.

Later werden stenen verankeringen aangebracht, waarop een galerij met openingen in de vloer waar doorheen een verticale worp mogelijk was van "projectielen".

Dit waren de zogenaamde "machicoulis".

Op de hoeken, de meest kwetsbare punten, verschenen de torens, terwijl dilwils verschillende ringmuren om het kasteel werden aangebracht.

Het voornaamste element was toch wel een toren, groter dan de andere, de donjon.

Soms ook staat hij alleen, soms ontbreekt hij. Zoals bekend waren de eerste donjons in de Merovingische - en de Karolingische tijd (achtste en negende eeuw na X.) van hout.

De Kruistochten veroorzaakten grote veranderingen in de bouw der kastelen.

Door de Kruistochten ontstonden er burchten in het Heilig Land, waarvan de bouw zowel onder invloed stond van de krijgskunde als van de architectuur.

Dit tonen onder andere de prachtige Frankische citadellen, die nog volkomen gaaf zijn gebleven.

Het mooiste voorbeeld is wel de Krak des Chevaliers, met zijn

twee ringmuren.

In Frankrijk zijn nog alleen sporen aanwezig, daar Richelieu in 1630 opdracht gaf alle feodale vestingwerken te ontmantelen en te veranderen in lusthuizen.

Die van château - Gaillard zijn prachtig en beroemd. Gelegen aan de kromming van een meander, beheersen zij het dal van de Seine.

De sterkte, gebouwd door Richard Leeuwenhart in 1196, werd voltooid door Philippe Augusta, nadat hij zich ervan had meester gemaakt na een memorabel beleg in 1204, rekening houdend met zijn ervaringen in het Heilig Land.

Men vindt er inderdaad, zoals bij de Krak des Chevaliers, twee concentrische ringmuren met de donjon, grenzend aan de kleinste der twee.

De verdediging werd versterkt door een vrijstaand driehoekig gebouw op de kop van de meander.

De bezitters lieten bovendien onderaardse zalen bouwen, uitgehold midden in een rots.

Najac (Avignon) na 1253 bijna geheel herbouwd, is wellicht, ofschoon bijna onbekend, de mooiste feodale ruïne van Frankrijk.

Het is zelf gelegen aan een meander en ziet uit over de gehele horizon.

Vanuit het dal is de indruk die het maakt geweldig.

Het kasteel telt drie ringmuren, waarvan de twee buitenste samenkomen aan de noordzijde.

Een ervan moest dienen als toevluchtsoord voor de naburige bevolking.

De binnenste muur vormde een binnenplaats omringd door gebouwen.

Een grote ronde toren, de donjon, stond buiten de ringmuren. Deze had waarschijnlijk een militair doel.

De slaapgelegenheid van de kasteelheer was een vierkante toren, veel ruimer, op de binnenplaats gelegen.

Het kasteel van Coucy (Aisne) was het meesterstuk van deze bouwkunst. Niets is hiervan overgebleven.

Zelfs de ruïnes zijn in de oorlog van 1914-1918 door de Duitsers verwoest.

Toch is er nog vrij veel van bekend door oude geschriften

en door een gravure van Androuet du Cerceau uit 1576. Het werd gebouwd tussen 1225 en 1240 en verbouwd op het einde van de veertiende eeuw.

Aan de rand van een plateau, beheerst het het dal van de Aisne, bovenop een nogal steile helling, over een vijftigtal meters.

De inrichting verschilt duidelijk van de voorafgaande kastelen. Men vindt er wel twee muren, echter niet concentrisch, maar tegen elkaar aan.

De ene muur op een lager gelegen erf, was goed verdedigbaar aan de zuidkant, de meest kwetsbare zijde, door half circelvormige torens en diende als toevluchtsoord voor de naburige bewoners.

Voor dit doel was de muur voorzien van verblijven, van een kapel en een put.

De andere muur, vormde het eigenlijke kasteel, een onregelmatige vierhoek, op de hoeken geflankeerd door ronde torens. Langs de gehele gevel lagen gebouwen van twee verdiepingen, die de woning van de kasteelheer vormden.

Men ziet er de kapel en de twee zogenaamde zalen van de Negen Preux en de Negen Preuses.- In de middeleeuwen waren de Neuf Preuses, de negen heldenvrouwen o.a.: Hyppolita, Penthesilea, Semiramis e.a.-

De kapel en de salon werden verbouwd in het laatste kwartaal van de veertiende eeuw.

De Donjon, geplaatst in het midden van de muur, verbond de twee gedeelten.

Dit was de grootste donjon ter wereld, met een muurdikte van 7,5 meter.

Binnen lagen drie zalen boven elkaar, één per verdieping met een inwendige diameter van 16 meter.

De hoogte bedroeg 13 meter.

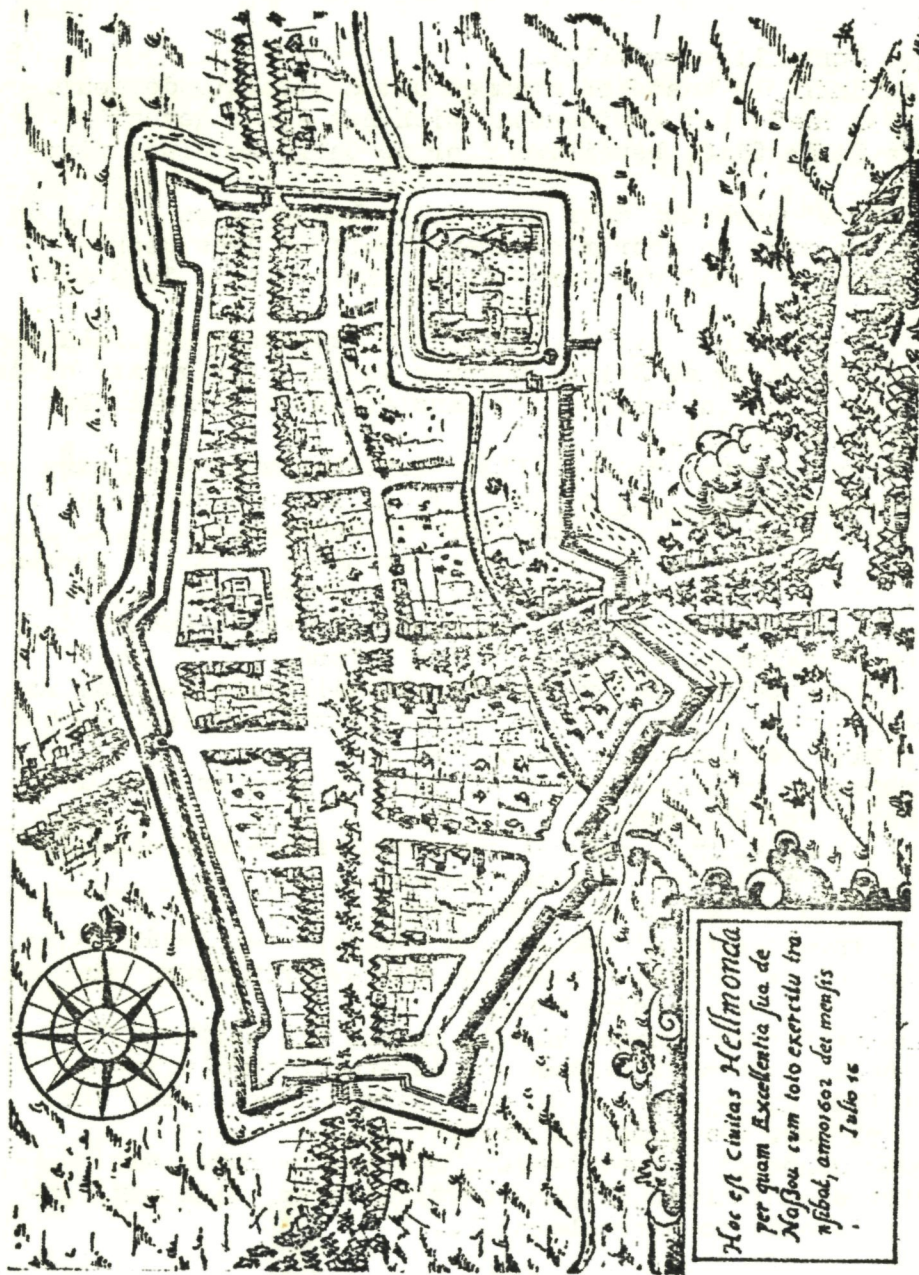
Een wenteltrap in de dikte van de muur verbond de zalen en leidde naar het platvorm op de toren.

Een van de zalen deed dienst als kelder.

Een put zorgde voor de watervoorziening. Een sousterrain verbond alle delen met elkaar.

Het karakter van het kasteel verandert in de volgende jaren; het is niet meer alleen een goed verdedigbaar verblijf, maar

*Platte grond van Helmond in 1602, tijdens de belegering
van de troepen van Prins Maurits.*

ook een koninklijk verblijf.

Deze koninklijke kastelen stammen uit de veertiende eeuw. In Parijs heeft het koningschap zich het eerst gevestigd op het Ile de la Cité, beveiligd door de Gallo-Romeinse ringmuren.

Het "Palais" herbouwd door de heilige Lodewijk en Philip de Schone, en omgeven door ringmuren- zoals de Très Riches Heures van de graaf van Berry laten zien - is in 1610 verbrand.

Er bleven drie lage zalen over in het tegenwoordige Palais de Justice, langs de Seine, waarvan de bouw teruggaat tot de veertiende eeuw en waarvan het aanzien zowel feodaal als kloosterlijk blijft.

Het Louvre, gebouwd door Philippe Auguste, voor de nieuwe Parijse ringwallen, was niets meer dan een donjon, omgeven door een gracht en beschermd door een muur.

Karel de Vijfde en zijn architect Raymond du Temple, lieten er een comfortabel en weeldrig paleis van maken.

Hoge gebouwen werden op het binnenhof verbonden door middel van een wenteltrap, die zich buiten bevond.

Lange zalen, belegd met vierkante geëmailleerde tegels, en afgedekt door een houten plafond met geverfde balken in het zicht, zijn versierd door fresco's.

De verwarming geschiedde door middel van schoorstenen die vijf meter breed waren.

Voor het koninklijk personeel werd een praal- een slaap- een redenaars- en een badkamer gemaakt.

In de donjon bevond zich de bibliotheek.

Ook in Vincennes staat een donjon (Philippe de Zesde 1336) die Karel de Vijfde liet omgeven door een ringmuur, waar de heren van het hof moesten wonen.

Voor hemzelf reserveerde hij de donjon als verblijfplaats; op de begane grond de keuken, op de eerste verdieping de koninklijke kamer, waarin de spitsbogen elkaar ontmoeten op een pilaar, die prachtig bewerkt is.

De grote schoorsteen met boezem, waarvan de muren van wandkleden en lambrizeringen voorzien waren, zijn weer geheel in de oude toestand hersteld.

Een eretrapp verbindt de schoorsteen met een zaal, gelijkwaardig met die erboven ligt.

Zowel het Louvre als het Palais de la Cité en Vincennes, lijken in de Très Riches Heures van Berry niet meer op een vesting, waarin men een toevlucht zocht, maar meer op een versterkte woning.

Nog later, op het einde van de veertiende eeuw, vindt men al kastelen, waarin geen speciale afdelingen meer te vinden zijn die als bescherming moesten dienen; alleen de hoogte en de sterkte der muren telden nog mee.

De volledige verandering van de krijgskunst, op het einde van de vijftiende eeuw, onder andere de vorderingen in de bouwconstructie van het afweergeschut, gaan de ontwikkeling van de kastelenbouw verstoren.

Om zich tegen de kanonnen te beschermen, moesten zodanige vergaande veranderingen aangebracht worden, dat het kasteel daardoor onbewoonbaar zou worden.

De oude verdedigingsmiddelen, voortaan dus waardeloos, gaan langzamerhand verdwijnen.

Toch blijven ze nog langer dan een halve eeuw als decoratie bestaan, terwijl de woning zijn smakeloos aanzien gaat verliezen en meer en meer naar voren treedt.

De torens worden versierd ondanks een indrukwekkende militaire schijn (de donjon, de machicoulis), door dakraampjes, kleine en grote schoorstenen.

In de gevelmuren komen langzamerhand raampjes, waardoor men het platteland kon bekijken.

Het spitse dak steekt boven de dakraampjes uit.

Een fries van beginletters versiert als een band de gehele muur.

Op de binnenplaats verschijnen galerijen op gedrukte bogen, een torentrap gebeeldhouwde steunberen.

Het geheel heeft zijn militaire karakter verloren.

Toch vindt men nog kolosale torens terug tot in Chambord en de ronde torentjes met het kegelvormige dak tot in Azay-le-Rideau, reeds ver in de zestiende eeuw.

Geheel nieuw daarentegen is het kasteel dat Lodewijk de Elfde liet bouwen op het einde van de vijftiende eeuw in Plessis-les-Tours.

Dit werd geen sombere vesting, maar een landhuis dat er leuk uitzag met zijn talrijke ramen waarboven een spits dak op een houten raamwerk.

Dit was al een echt Renaissance kasteel, waarin men niet meer denkt aan vechten, maar waarin men zich geheel overgaf aan het plezier, te leven.

De kastelen in de Renaissance.

De Renaissance kent twee periodes: de Vroeg-Renaissance + 1425-1500, die vooral onder invloed stond van Italië en beheerst werd door de herinnering aan de decoratieve fantasieën aan het kartuizer van Pavia; de Laat-Renaissance + 1500- 1575, of klassieke Renaissance, directer geïnspireerd op de Oudheid. De eerste kastelen uit de vroeg-Renaissance, vindt men in de streek van de Loire (Blois- Amboise- Chambord- Chenonceaux, Azay-le-Rideau) en in Normandië te Gaillon.

De Franse edellieden hadden de bouwwerken der Italiaanse Renaissance onder andere leren kennen, tijdens de expeditie van Karel de Achtste naar Napels in 1495 en '96, en tijdens de latere tochten naar Italië van Lodewijk de Zevende en Frans de Eerste.

In Italië was immers de Renaissance in die tijd al tot bloei gekomen, terwijl die in Frankrijk pas tegen het einde van de vijftiende eeuw tot uiting kwam.

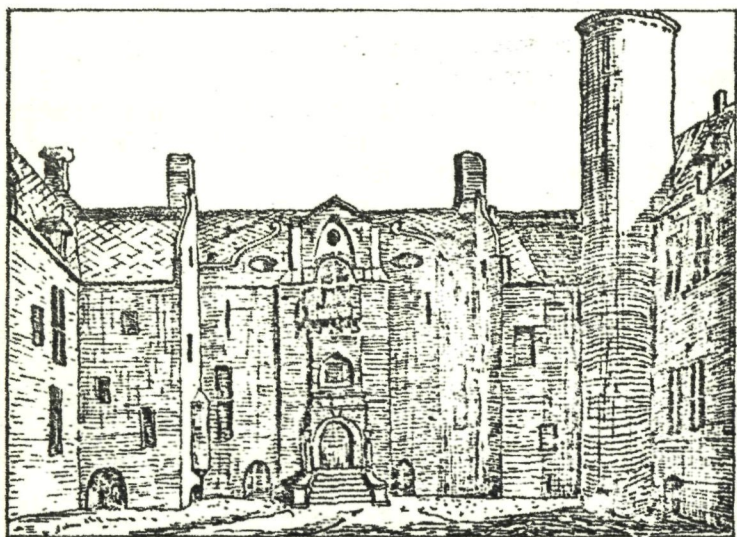
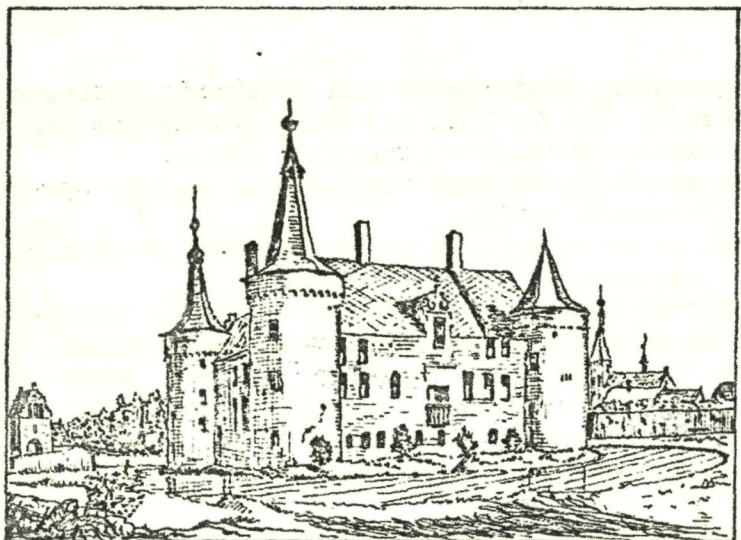
Ongetwijfeld moet hen de tegenstelling getroffen hebben tussen de fraaie en weelderige paleizen in Italië en de sombere feodale kastelen welke zij zelf bewoonden.

De Franse edelen kwamen met een heel andere levenswijze in aanraking.

Het is dus begrijpelijk dat, na terugkeer in eigen land, door hen pogingen in het werk werden gesteld om een omgeving te scheppen, die iets weerspiegelde van de levensgewoonten en de bouwwijzen, welke zij in de vreemde hadden leren kennen en waarderen.

Uit de zware kasteelmuren werden in sommige gevallen verticale stroken weggebroken en daarin vensters aangebracht, daar sinds de uitvinding van het buskruit, de middeleeuwse

Tek. 4.

Kasteel te Helmond, anno 1730. (foto boven)

Binnenplein van het kasteel, anno 1730. (foto onder)

verdedigingswerken grotendeels hun betekenis verloren hadden. Frans de Eerste, die in 1515 aan de regering was gekomen, verleende deze bouwbeveiliging krachtige steun.

Hij was een groot liefhebber van bouwen, en men spreekt dan ook van de "Frans I" stijl.

Trouwens ook later bleef het de gewoonte om de Franse bouwstijlen te benoemen naar de koningen.

De bovengenoemde kastelen aan de Loire uit de Vroeg-Renaissance herinneren in planaanleg aan de gothische kastelen.

Wel is de indeling veel regelmatig, maar de zware ronde hoektorens bleven veelal gehandhaafd, evenzo de spiltrappen. Ook het hoge middeleeuwse dak bleef toepassing vinden, maar de zeer grote dakramen en schoorstenen werden rijkelijk versierd met Renaissance elementen.

Paste men vroeger onder Lodewijk XII een combinatie toe van baksteen en natuursteen, later werd natuursteen alleen gebruikt.

In het algemeen valt te constateren, dat de toepassing van de Renaissance elementen voornamelijk bleef beperkt tot de decoratieve details der bouwwerken.

De daken blijven min of meer hellend, de Franse traditie volgende, de grote zalen met de spitsbogen uit de Gothiek bevatten nog veel middeleeuwse elementen.

Merkwaardig en fraai is de open spiltrap in het kasteel van Blois.

Het decor is erg rijk, zoals in de Late-Gothiek (het flamboyant), maar de motieven voor het decor veranderen.

De herinneringen aan Vlaanderen verzwakken, men ontleende zijn motieven aan Italië.

Deze motieven waren van een zeer fijn reliëf, zoals de acanthus, ontleend aan het Corintisch kapiteel, de candelaber etc.

De woningen werden door de Italiaanse invloed, veel meer open door toepassing van galerijen met bogen, of loggia's, hetzij op verschillende verdiepingen of boven op een bouw.

Het plafond in het interieur werd hier en daar verdeeld in vakken.

Niettegenstaande het duellistische karakter van de stijl Frans I, zijn sommige van deze bouwwerken zeer aantrekkelijk, de architectuur is levendig en pittig, soms wat overladen,

maar meestal, spreekt er ook dan nog de fijne Franse geest uit.

Onder Hendrik II (1547-'59) vallen in de bouwstijl belangrijke wijzigingen op te merken; uit het genoemde dualisme van Gothische en Renaissance elementen, is eenheid van stijl gegroeid.

De ronde hoektorens zijn vervallen.

Daarvoor in de plaats kwamen de zware vierkante hoekpaviljoens. Een plastisch duidelijk sprekende gevelindeling, is verkregen door middel van halfzuilen of doorgekoppelde zuilen, die vóór het gevel-oppervlak worden geplaatst. Als een goed voorbeeld der stijlontwikkeling onder de regering van Hendrik IV, kan de langgerekte gevel van het Louvre gelden langs de Seine kade.

Op de beganegrond verdieping, vindt men daar de z.g.

'Franse Orde'; toegepast, een vinding van architect Philibert de l'Orme (1515-1570), waarbij vóór het gevelvlak rustiek bewerkte banden over de pilasters doorlopen. De periode die hierop volgt, de zestiende eeuw, is voor de kastelenbouw niet meer van belang, d.w.z. er worden geen kastelen meer gebouwd, alleen verbouwd.

Het manierisme ontwikkeld zich als bouwkunst uit die der Renaissance en met het manierisme de Barok.

De Renaissance had, uit een oogpunt van constructie, weinig nieuws gebracht; het decoratieve was een belangrijker element bij de bouw dan het constructieve.

Men bond zich bovendien bij het ontwerpen aan vaste regels, welke men onaantastbaar achtte en waardoor vrije uiting van de persoonlijkheid vaak werd belemmerd.

De middeleeuwse kunstenaar had zijn meester nagebootst en dat was vanzelf sprekend; hij had er echter nooit aan getwijfeld, dat hijzelf of zijn tijd in staat waren hen te overtreffen.

Hierin nu kwam langzamerhand verandering en in het bijzonder werden deze kluisters verbroken door de machtige geest van Michelangelo Buonarrotti (1475-1564)

wordt vervolgd.

Nabeschouwing WERKGROEP.

Na lang beraad zijn wij op dinsdag 17 februari j.l. begonnen met een werkavond voor de geïnteresseerde leden van onze Kring.

Zoals alles, wat in de kinderschoenen staat, een uitproberen is, zo was ook dit begin een opstaan en vallen.

Na enkele weken waren we toch zover, dat we voor die dinsdagavond een vast programma hadden samengesteld.

Ondergetekende stond er verbaasd over met hoeveel enthousiasme aan deze avonden werd deelgenomen.

Toen we dan ook op 18 mei de laatste bijeenkomst hadden, was iedereen van mening, dat we in het komende seizoen hiermee door moeten gaan.

Wel was de groep wegens het geringe aantal deelnemers - elf-erg kwetsbaar.

Toch mogen we zeggen, dat er nogal wat uit de bus gekomen is.

Om één voorbeeld te noemen: bij de viering van "800 jaar stad" zal onze kring een grote tentoonstelling houden over hoe onze stad de laatste 50 jaar veranderd is.

Enkele jongelui zijn al druk bezig met een maquette van een verdwenen gebouw.

Graag zouden wij het volgend seizoen enkele personen meer op deze avonden zien.

Wij maken ons sterk dat ons dat wel zal lukken.

Op deze wijze maken wij ons waar, en daarbij bevordert het de gemeenschapszin en de band onder de leden.

Verder danken wij het bestuur van de "KAMENIJ", die ons in alles terwille is geweest.

Hopende op een goede toekomst voor onze Kring !!

Br. B. v.d. Ven.

Ploek / Volkel
Brabantse P(?)
wit kabouter
Zondag 8 uur